

A KÉMIAI ELEMÉK MAGYAR NEVEINEK VÁLTOZÁSAI A PERIÓDUSOS RENDSZER MEGALKOTÁSÁIG, 1745–1869

2. rész

Gazda István

Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba

LANTÁN (La) a nyelvújítás idején *lapany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), *válany* 1844 (Schirkhuber: Természetan. 1. kiad.), Jedliknél *rejeny* 1850 (Jedlik: Természetan), a későbbi kémiákban (például Nendtvichnél): *latany*. Czuczor–Fogarasinál *rejeny*, utalva talán a rejtőzködő, lapuló, nehezen fellelhető voltára.

LÍTIUM (Li) 1817-ben ismerték fel, elektrolízissel a következő évben állították elő. A nyelvújítás idején *kővany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *litany*, *lavany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), *kőveny* 1844 (Schirkhuber: Természetan. 1. kiad.), *kővi* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál *lavany*, mert „lav gyöke helyesen felel meg a könnyűség fogalmának”.

MAGNÉZIUM (Mg) a magnézium-oxid megjelölésére használták a *magnesia*, a *festősó*, a *festőföld*, a *keserűföld*, a *magnezia*, a *tajtékföld* megjelölést; magának a kémiai elemnek megnevezésére Pethe a *magnesium* elnevezést használta 1815 (Pethe: Kémia). A nyelvújítók először *keserany*nak 1829 (Schuster: Gyógyszeres), majd *kesreny*nek 1842 (Irinyi: Vegyelemek) és *kesereny*nek 1844 (Schirkhuber: Természetan. 1. ki-

ad.) nevezték. Jánosi fordításában *magnium* 1853 (Schoedler: Term. könyve). Czuczor–Fogarasinál *kesreny*, „nevét onnan vette, mivel számos vegyületei keserű ízűek”.

MANGÁN (Mn) az 1770-es években ismerték fel, Kovátsnál *szegkő* 1807 (Kováts: Kémia). A nyelvújításban Schusternál *tselany* lett 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *cseleny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Kováts *bajérczként* is használja 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Jánosi *mángánnak* írja 1853 (Schoedler: Term. könyve). Czuczor–Fogarasinál ismét *cseleny*.

MOLIBDÉN (Mo) a nyelvújítás előtti időszakban *lágý értz* 1784 (Benkő–Werner), *molybdén* 1791 (Zay: Mineralógia), *plébászérz* 1798 (Reuss: Lexicon), *molibdén* 1799 (Fábián: Term. hist. 1. kiad.), *molibdenértz* 1811 (Geley: Ásványok), *molybdaenium* 1815 (Pethe: Kémia). A nyelvújítás időszakában: *ólany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *ólomi* vagy *óni* 1828 (Kováts: Med. forensis), *olany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), *irany* 1844 (Schirkhuber: Természetan. 1.

kiad.), *ónded* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Későbbi évtizedeken át ismét *olany*, Czuczor–Fogarasinál is.

NÁTRIUM (Na) fém állapotban 1807-ben állították elő, korábbi elnevezései oxidjára vonatkoznak: *szék só*, *széksó*, *állhatatos lugsó*. A nyelvújításban Schusternél *szikany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *szikeny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Kovátsnál továbbra is egyik régi megnevezése szerepel: *szikó-értz* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál *szikeny*, „nevét a szikótól nyerte, melynek egyik alkotrésze. Halvanynyal (chlorr) egyesülve (szikhalvag) a közönséges konyhasót alkotja.”

NIKKEL (Ni) tiszta állapotban 1751-ben állították elő, Benkő *fattyu réz*nek említi 1784 (Benkő–Werner), a későbbi szerzőknél *nikoly*, *nikol*, *nikol értz*, *nickel*. Kovátsnál 1822-ben *Miklós reze* (Kováts: Ásványnévtár), később *ércz-rosznika* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). A nyelvújításban *ingerlany* vagy *lederany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél azonban *álan*y vagy *alany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), s utóbbit fogadja el Schirhuber is 1844 (Schirhuber: Természettan. 1. kiad.). Jánosi *nikol*nak írja 1853 (Schoedler: Term. könyve). Czuczor–Fogarasinál *bókany*: „a német Nickel után (mintha a nicken-ből származnék) betű szerinti fordítás.

NIÓBIUM (Nb) ez a 41-es rendszámú kémiai elem, amelyet tiszta állapotban csak 1864-ben állítottak elő, korábban csak ércben mutatták ki, s használták a *columbium* vagy *columbi ércz* megnevezést. Czuczor–Fogarasinál *imlany*, amely „minthogy az imenyt tartalmazó »tantalit« nevű ásványban jön elé, latinul a Tantalus leányától »Niobé«-tól »niobium«-nak, magyarul pedig »imlany«-nak, mintegy az imeny leányának neveztetett”.

NITROGÉN (N) fojtószerként jegyzik: *fojtós matéria* 1798 (Derczeni: Tokaji), *azet* 1798 (Kováts: Hufeland 1. kiad.), *megfojtó levegő* 1799 (Kováts: Hufeland 2. kiad.), *azotum* 1800 (Nyulas: Vizek), *fojtó matéria* 1803 (Fábián: Term. tud.), *fullasztó* 1805 (Wolny: Természettan.), *fojtótárgy* vagy *salétromlevegő* 1807 (Kováts: Chémia), *fojtó* vagy *fullasztó szer* 1808 (Varga: Term. tud.), *fojtószer* 1815 (Nagy L.: Levegő), *fojtószer* vagy *salétromító* 1815 (Pethe: Kémia), *ölő* 1818 (Kováts: Állati mágn.). A nyelvújításban Irinyinél 1842 (Irinyi: Vegyelemek) és Schirhubernél 1844 (Schirhuber: Természettan. 1. kiad.) *légeny*, Kovátsnál továbbra is *fojtóanyag* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű), az ismert fordításban: *azót* 1853 (Schoedler: Term. könyve). Czuczor–Fogarasinál *légeny*: „mivel a légnek, levegőnek majdnem 4/5-öd részét képezi”.

ÓLOM (Pb) a régebbi szakirodalomban az *ólom* és az *ón* elnevezés keveredett, a precízebb szerzők az ólomra a *fekete ón* elnevezést használták, például

1784 (Benkő–Werner). Varga *fekete ólom*nak nevezi 1808 (Varga: Term. tud.). A nyelvújítás idején *ólman*y 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *óloman*y 1844 (Schirhuber: Természettan. 1. kiad.). Irinyi ezt nem fogadta el, s ő továbbra is az *ólom* megnevezést ajánlotta 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Kováts is ez utóbbit használta műveiben. Czuczor–Fogarasinál *ólman*y, de ajánlja az *ólom* megjelölést is, mert: „nevét olvadékony tulajdonságától vette, s gyöke azon ol megnyujtva, melyből olu, olvad, olvaszt, olvadék származnak”.

ÓN (Sn) régóta ismert elem, sok helyen *tzinként* emlegették, így Molnárnál is 1777 (Molnár: A természetiekről), Benkőnél *fejér ón* 1784 (Benkő–Werner), az utóbbi két kifejezést használták a későbbi kémiai munkákban. A nyelvújításban Schusternél 1829 (Schuster: Gyógyszeres) és Irinyinél 1842 (Irinyi: Vegyelemek) is *ónany*. Czuczor–Fogarasinál *ón*.

OXIGÉN (O) hosszú ideig a savanyítást előidéző elemként tisztelték: *savanyúsági matéria* 1798 (Derczeni: Tokaji), *savanyítószesz* 1798 (Nagy S.: Természet. 2. kiad.), *életlevegő* vagy *savanyító* 1799 (Kováts: Hufeland 2. kiad.), *éltető levegő* 1800 (Nyulas: Vizek), *savanyu matéria* 1803 (Fábián: Term. tud.), *savanyító* 1805 (Wolny: Természettan.), 1807 (Kováts: Chémia), 1815 (Pethe: Kémia) és 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű), *savanyítószesz* 1808 (Varga: Term. tud.), *éltető levegő* 1808 (Varga: Term. tud.), *életszesz* 1815 (Nagy L.: Levegő), *savanyuszesz* 1815 (Nagy L.: Levegő), *savanyyszer* 1829 (Lánghy–Lencsés), *savitó* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *oxigenium* 1833 (Kerekes: Chémia). A nyelvújításnál: *éleny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál is *éleny*, „mely ezen nevezetet azon sajátságánál fogva nyerte, hogy az az élet fenntartására múlhatatlanul megkívántatik ... görög-latin neve: oxygenium, mely a többek közt savanyút jelent, ahonnan eleinte a magyar vegyészek savító-nak nevezték”.

OZMIUM (Os) 1804-ben fedezték fel, kezdetben a latin *osmium* megnevezéssel szerepel a magyar szakirodalomban, Schusterék *szagonyra* magyarítják 1829 (Schuster: Gyógyszeres). Czuczor–Fogarasinál *szagany*: „a levegőn hevítve a szagany savvá ég el, mely nagyon szállékony s gőzállapotban sajátságos átható szagú, és a légzési szerveket erősen megtámadja. Ezen sajátságánál fogva nyerte magyarul a szagany, valamint előbb az osmium nevezetet is a görög (= szag) szótól.”

PALLÁDIUM (Pd) 1803-ban fedezték fel, a magyar kémiai nyelvújításban Schusternél *itelany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *pallany* vagy *védeny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Schirhubernél *ítélany* 1844 (Schirhuber: Természettan. 1. kiad.), Kovátsnál *pal-lasércz* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál *pallany*: „a latin palladium név előrésze: pall vétetett a magyarban is törzsül, s az elemek any képzőjéből alkottatott a »pallany« nevezet”.

PLATINA (Pt) a nyelvújítás előtti szakirodalomban többnyire *platina* vagy *fehér arany*, Zaynál *pintói ezüst* 1791 (Zay: Mineralógia), Kovátsnál *platai* 1822 (Kováts: Ásványnévtár), Schusternál először *nehéz-arany*, majd hamarosan nyelvújítva: *lomany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres) és 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.). Irinyinél *éreny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Kováts visszatér a régi kifejezésre: *fejér arany* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű), Jánosi fordításában *platinnak* írja 1853 (Schoedler: Term. könyve). Czuczor–Fogarasinál *éreny*, „nevét érintési erejétől (vis catalytica) vette, melynél fogva pusztá érintkezése és jelenléte által eszközöl vegyületeket és elbontásokat a nélkül, hogy maga vegyészeti változást szenvedne”.

RÉZ (Cu) a nyelvújítás előtti időkben *rézként* szerepel, Fábíán Raff-fordításában *veres réz* 1799 (Fábíán: Term. hist. 1. kiad.), Kovátsnál *veresréz* 1807 (Kováts: Chémia). A nyelvújítás időszakában *rézany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Schirhubernél *rézeny* 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.). Kováts nem vette át, s 1845/47-es névtárában még mindig *veresréz* (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál *réz*.

RÓDIUM (Rh) 1803-ban fedezték fel, Pethe a *rhodium* megnevezést használja 1815 (Pethe: Kémia), a nyelvújításban Schusternál *rőzsany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Schirhuber is ezt használja 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.), Irinyinél *rőteny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Kovátsnál *rőzsaércz* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál *rőteny*.

RUTÉNium (Ru) elem voltát csak 1843-ban igazolták, a hazai kémiai tankönyvekben kevés helyen szerepel, Jedliknél *rutbenium* 1850 (Jedlik: Természetan), Nendtvichnél később *rutben* névvel szerepel.

STRONCIUM (Sr) tiszta állapotban 1808-ban állították elő, a magyar szakirodalomban elsősorban a latin megnevezését használták. A nyelvújításban Schusternál *stronczany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél és Schirhubernél *pirany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.). Czuczor–Fogarasinál *pirany*, nevét „azon sajátosságánál fogva nyerte, mely szerént némely vegyületei a láng színét bíborpirosra festik”.

SZELÉN (Se) tiszta állapotban 1817-ben állították elő, Kováts Mihálynak a következő évben megjelent kötetében *seleniumként* szerepel 1818 (Kováts: Állati mágn.). A nyelvújításban *bódany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *reteny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Schirhubernél *holdany* 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.). Czuczor–Fogarasinál *reteny*: „a levegőn meggyűjthető, s égés alatt jellemző retekzságot terjeszt el; innen, kissé merészen (mert maga a retek szó sem magyar eredetű) magyar nevezzete”.

SZÉN (C) a régebbi szakirodalomban *széni matéria* 1798 (Derczeni: Tokaji), ehhez hasonló a Fábíán által használt *szén matéria* 1803 (Fábíán: Term. tud.), Wolynnál *szénanya* 1805 (Wolny: Természetrajz), Pethénél *szenitő* 1815 (Pethe: Kémia), Nyulasnál *szén* 1800 (Nyulas: Vizek), utána még számosan használták ugyanezt a kifejezést, például 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Lánghy–Lencsés *szénszernek* mondja, Schusternál *szénő* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Kerekes kéziratában *szénelak* 1833 (Kerekes: Chémia). A nyelvújításnál Irinyinél *széneny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál *széneny* és *szeneny*, ez a „vegykémileg tiszta, vagyis semmi idegennemű anyagokat nem tartalmazó szén”.

SZILÍCIUM (Si) tiszta állapotban csak 1823-ban állították elő, korábbi megnevezései oxidjára vonatkoznak: *kovás föld*, *kovaföld*, *kovats*, *kovakő*, *tűzkő föld*, *silícium*, *kavicsföld*. A nyelvújításban Schusternél 1829 (Schuster: Gyógyszeres) és Irinyinél 1842 (Irinyi: Vegyelemek) is *kovany*. Czuczor–Fogarasinál csak a *kova* (tűzkő) és *kovaföld* kerül részletes bemutatásra, magát a kémiai elemet viszont nem tárgyalja.

TANTÁL (Ta) 1802-ben ismerték fel, fém állapotban csak később állították elő, kémiai szakirodalmunkban elsősorban latin megnevezését használták. A nyelvújításnál Schusternál *nemitany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *imany* vagy *imeny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál *imeny*: „mivel nem nagy vegyülési erővel bír, s más testek, különösen a savak élege iránt közömbös, tehát mintegy ím-mel-ámmal viseltetik irántuk”.

TELLÚR (Te) ércben való előfordulását ismerték, elem voltát az Erdélyben működő Franz Müller ismer-te fel 1782-ben, de hasonló kutatásokat folytatott Kitaibel Pál is. Nem véletlen, hogy az 1805-ös természet-tudományi munkában még *títkos ércz*nek nevezik (Wolny: Természetrajz), Geley és Pethe a latin *tellu-rium* kifejezést használja 1811 (Geley: Ásványok), 1805 (Pethe: Pallérozott. 1. köt.), Kováts *földércz*nek mondja (tellus = a föld): 1822 (Kováts: Ásványnévtár), amelyet Schusterék *földenyre* magyarítanak 1829 (Schuster: Gyógyszeres), s ezt Schirhuber is elfogadja 1844 (Schirhuber: Természetan. 1. kiad.). Irinyinél *irany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogara-sinál továbbra is *irany*, s „neveztetett azon sajátosságánál fogva, miszerint az úgynevezett írlában (Schrif-terz) írott betűkhöz némileg hasonló jegeczekben jön elő”.

TERBIUM (Tb) 1843-ban ismerték fel, Jedliknél *terbium* 1850 (Jedlik: Természetan), a későbbiekben a *ter-beny* nevet kapta.

TITÁN (Ti) régen ismert anyag, tiszta állapotban viszont csak 1910-ben tudták előállítani. Régi magyar elnevezései: *titanit*, *titán*, *titanium*, Kovátsnál *nap* 1822 (Kováts: Ásványnévtár), s ennek alapján készült

a nyelvújításkor a *napany* megnevezés 1829 (Schuster: Gyógyszeres). Irinyi *kemeny*nek keresztelte el 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál továbbra is *kemeny*, mert „jegyedve az acélnál és kovánál keményebb, s ezért kapta a kem gyöktől nevét”.

TÓRIUM (Th) 1828-ban fedezték fel, s a magyar kémiai nyelvújításban már a következő évben megkapta az *ármány* elnevezést 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyi azonban a *torányt* javasolta 1842 (Irinyi: Vegyelemek), Mannónál *tereny* 1842 (Mannó: Vegytan). Megjegyezzük, hogy Bugát 1843-ban a *tereny* kifejezést nem a tóriumra, hanem a volfrámra javasolta 1843 (Bugát: Szóhalmaz), ami nyilván tévedés, hiszen Jedlik is hét évvel később a tóriumra használja a *tereny* kifejezést 1850 (Jedlik: Természettan). Schirkhuber egyiket sem fogadta el, szerinte a helyes megnevezés: *szürkeny* 1844 (Schirkhuber: Természettan. 1. kiad.), Kovátsnál *megföld* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Czuczor–Fogarasinál visszatér a Jedlik által elfogadott és ajánlott *tereny*.

URÁN (U) 1789-ben találtak rá, fém állapotban 1842-ben állították elő, régi magyar elnevezései: *urankori* és *mennyei*. A nyelvújításkor Schusternél *menyany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), Irinyinél *sárgany* 1842 (Irinyi: Vegyelemek), továbbá *mennyeny* 1843 (Bugát: Szóhalmaz). Czuczor–Fogarasi nem tárgyalja.

VANÁDIUM (V) *vanadany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *színeny* 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál *színeny* vagy *szineny*: „nevezetét azon sajátjától kapta, mely szerint másodrendű vegyületei különböző, t. i. vörös, sárga és kék színűek, melyek éppen maguk a tulajdonképpeni alapszínek”.

VAS (Fe) a nyelvújítást megelőző időszakban *vasként* szerepel a szakkönyvekben és tankönyvekben, Schuster javaslatára lett *vasany* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), amelyet Schirkhuber is átvett 1844 (Schirkhuber: Természettan. 1. kiad.). Irinyi nem fogadta el, tanulmányában a *vas* megjelölés szerepel 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Czuczor–Fogarasinál *vasany* vagy *vas*.

VOLFRÁM (W) *farkasnyál* 1784 (Benkő–Werner), *tungértz* 1811 (Geley: Ásványok), *scheelium* 1815 (Pethe: Chémia), *farkasnyál*, *farkasfel* 1822 (Kováts: Ásványnevtár), *tereny* 1829 (Schuster: Gyógyszeres), *volfran* 1833 (Kerekes: Chémia), Mannó és Irinyi szerint is *seleny* 1842 (Mannó: Vegytan) és 1842 (Irinyi: Vegyelemek). Bugátnál *tereny* 1843 (Bugát: Szóhalmaz), Schirkhubernél *tereny* 1844 (Schirkhuber: Természettan. 1. kiad.), Kovátsnál *farkasnyál* vagy *nebézkő* 1845/47 (Kováts: Háromnyelvű). Jedliknél 1850 (Jedlik: Természettan) és a későbbi kémiákban *seleny*. Czuczor–Fogarasinál *farkasnyál*. A „tereny” kifejezés azért problematikus, mert a nyelvújítás idején mások ezt nem a volfrámra, hanem a tóriumra javasolták, köztük Mannó és Jedlik. Czuczor–Fogarasinál a tóriumra használják a „tereny” kifejezést.

Rövidítésjegyzék

- Benkő: Minerológia = Benkő Ferentz: *Magyar minerológia* (1786)
Benkő–Werner = A' *bányász tudomány* (1784) – A. Werner művét ford.: Benkő Ferentz.
Bugát: Szóhalmaz = Bugát Pál: *Természettudományi szóhalmaz* (1843)
Czuczor–Fogarasi = A *magyar nyelv szótára*. Szerk.: Czuczor Gergely és Fogarasi János. 1–6 köt. (1862–1874)
Derczeni: Tokaji = Derczeni [Dercsenyil] János: *A' tokaji bornak természetéről* (1798)
Fábián: Term. hist. = Fábián József: *Természeti história a' Gyermekeknek* (1799)
Fábián: Term. tud. = Fábián József: *Természeti tudomány a köznépnek* (1803)
Gáti: Természet = Gáti István: *A természet históriája* (1795, 1798)
Geley: Ásványok = Geley József: *Az ásványok országa* (1811)
Irinyi: Vegyelemek = Irinyi János: *Vegyelemek magyar neveiről*. (Orvosi Tár, 1842)
Jedlik: Természettan = Jedlik Ányos István: *Sulyos testek természet-tana* (1850)
Kerekes: Chémia = Kerekes Ferenc: *Chémia*. Lejegyezte: Onadi S. Sándor (1833, Kézirat)
Kováts: Állati mágn. = Kováts Mihály: *Állati mágnesség mérő serpenyűje* (1818)
Kováts: Ásványnevtár = Kováts Mihály: *Első szófejtő magyar latán [latin] ásványnevtár* (1822)
Kováts: Chémia = *Chémia vagy természettitka*. Gren ... doktor szerint magyarul legelőször írta: Kováts Mihály orvos. 1–4. (1807–1808)
Kováts: Háromnyelvű = Kováts Mihály: *Háromnyelvű fejtő – természetben, titokban, orvostudomány – műszótára*. 1–8. (1845–47)
Kováts: Hufeland = Ch. Hufeland: *Az emberi élet meg-hosszabbításának mestersége*. (Ford., néhol pedig meg-bővített Kováts Mihály orvos doktor által.) 1–2. (1798)
Kováts: Med. forensis = Kováts Mihály: *Medicina forensis* (1828)
Kováts: Patika = Kováts Mihály: *Magyar patika*. 1–2. (1835)
Lángly–Lencsés = A *természeti, gazdasági, és mesterségi események tára*. Szerk.: Lencsés István, Lencsés Antal (1829)
Molnár: A természetiekről = Molnár János: *A' természetiekről, Newton tanítványainak nyomdoka szerint hat könyv*. 1–2. köt. (1777)
Nagy L.: Levegő = Nagy Leopold: *A levegőnek rövid ismertetése* (1815)
Nagy S.: Természet = Sander Henrik: *Az istennek jósága és bölcsesége a természetben*. (Ford.: Nagy Sámuel) (1794, 1798)
Nendtvich: A vegytan elemei = *A vegytan elemei*. Regnault Victor eredeti munkája nyomán írta Nendtvich Károly (1854, 1865)
Nyulas: Vizek = Nyulas Ferentz: *Az Erdély országi orvos vizeknek bontásáról közönségesen*. 1–3. (1800)
Pethe: Kémia = Sir Humphry Davy: *A' földmívelési Kémia' gyökere*. (Ford., 's jegyzésszel bővítette: Kisszántói Pethe Ferentz) (1815)
Pethe: Pallérozott = Pethe Ferentz: *Pallérozott mezei gazdaság*. 1–3. (1805–1814)
Pethe: Term. hist. = Pethe Ferentz: *Természet-történet és mesterségtudomány* (1815)
Reuss: Lexicon = Reuss, Franciscus Ambrosius: *Lexicon mineralogicum* (1798)
Schirkhuber: Természettan = Schirkhuber Móric: *Az elméleti s tapasztalati természet-tan alaprajza*. 1–2. (1844, 1851, 1852)
Schoedler: Term. könyve = Schoedler, F.: *A' természet könyve...* Magyarra tették: Jánosi Ferencz, Mentovich Ferencz és ifj. Szász Károly (1853)
Schuster: Gyógyszeres = *Gyógyszeres értekezések melyeket a' királyi magyar tudományos mindenességben tekintetes Schuster János királyi oktató vezérlése alatt a' magyar nevelők gyógyszeresek kiszabott készítményeik elő állításakor közönségesen elmondottak* (1829, 1830)
Torkos: Taxa = Torkos, Justus Joannes: *Taxa pharmaceutica Posoniensis* (Posonii, 1745)
Varga: Term. tud. = Varga Márton: *A Gyönyörű Természet' Tudománya*. 1–2. (1808)
Wolny: Természettan = Wolny, Andreas: *Historiae naturalis elementa* (1805)
Zay: Mineralógia = Zay Sámuel: *Magyar mineralógia* (1791)